

Könyv az állatok viselkedéséről

A könyv azért ígér páratlan élményt minden állatbarátnak, mert kérdések százaira ad választ. Érzékletes, átfogó és közérthető módon mutatja be az ezerszínű állatvilág életének titkait és törvényeit az egysejtűektől a főemlősökig. Hol látványos, hol megdöbbentő, hol mosolyogtató jeleneteket közvetítenek a bravúros színes felvételek, amelyek a könyv minden egyes oldalát kísérik.

Az embert érdekli a körülötte élő állatok viselkedése. Részben kíváncsiságból, részben gyakorlati okokból. Az állatok sokféle módon hatnak az ember életére. Cselekedeteik, tevékenységük ismerete lehetőséget ad arra, hogy minél nagyobb "hasznot húzzunk" belőlük, és elkerüljük a számunkra kellemetlen következményeket.

Bizonyos mértékig mindnyájan az állatok viselkedésének szakértőivé válhatunk. Ha van kedvenc állatunk, gyorsan megtanuljuk cselekedeteinek értelmezését. Meg tudjuk különböztetni a barátságos kutyát a haragostól, az éheset a sétára várótól. A legtöbb ember tudománya itt már véget is ér, mert az állatok viselkedésének tanulmányozása, részletesebb megismerése időigényes feladat. Türelmet igényel, de óvatosságot és ügyességet is. Izgalmas és lenyűgöző ez a tudományterület.

Ez a könyv olyan emberek munkája alapján ad bepillantást az állatok viselkedésébe, akik készek voltak várni és figyelni. Az állati viselkedés minden területét felöleli.

Az első fő rész foglalkozik a táplálékkeresés módjával, a más állatokkal szembeni védekezéssel, a tájékozódás és vándorlás mechanizmusával.

A másodikban az állatok közötti kapcsolatokról olvashatunk; hogyan érintkeznek egymással az udvarlás illetve az agresszív találkozások során.

A harmadik rész áttekinti, hogyan alakult a viselkedés olyanná, amilyen. Az utolsó rész a társas magatartásra összpontosít. Leírja az állattársadalmak szerkezetét, s azt, hogyan fejlődtek a társas kapcsolatok, amikor több, különböző faj egyedei élnek együtt.

A fejezeteket neves szakemberek írták. A sok színes fotó mellett a szöveget sok híres, az állatok életének ábrázolásával foglalkozó művész jeles alkotása kíséri.

A könyv a legfontosabb szakkifejezések rövid magyarázatával s egy további olvasnivalókat kínáló listával zárul. A szöveg nem csak szakmailag pontos és hiteles, hanem izgalmas, érdekes, olvasmányos is.

Mai napig vita tárgya, hogy fontos-e az állati viselkedés tanulmányozása az emberi magatartás szempontjából; és az is, hogy az emberi és az állati viselkedés közötti eltérések minőségi vagy csak mennyiségi különbségek-e. Az emberi viselkedés sok szempontból bonyolultabb, kifinomultabb, mint az állatok viselkedése. Gondoljunk az emberi nyelvre, a kultúrára, az eszközkészítésre és -használatra vagy a társadalmi kapcsolatokra.

Érdekes, hogy pl. a nyelv néhány alapvető sajátossága is megtalálható az állatoknál. Vannak olyan állathangok, amelyek szinte szóértékűek. Ilyen pl. a fekete rigó vészjelzése, amit akkor hallatnak, ha egy héja jelenik meg. A többi madár azonnal fedezékbe bújik, mintha a fekete rigó azt kiáltotta volna, "héja".

Az emberi nyelv bizonyos megfelelőit megtalálhatjuk meglepően egyszerű állatoknál is. Egyik ilyen képességünk, hogy beszélgethetünk egymással olyan tárgyakkal, melyek időben és térben távol vannak tőlünk. Ám ugyanezt teszik a háziméhek is, amikor táncukkal közlik a többiekkel a korábban megtalált táplálék helyét, méghozzá jelképpel.

Utánozó vagy alkotó? Hogyan tanulnak a madarak énekelni? Köztudott, hogy bizonyos madarak utánozni tudják azokat a hangokat, amelyeket hallanak. A rigó pl. a megtévesztésig képes imitálni a telefoncsengést, de ez a jelenség persze ritkán fordul elő. A legtöbb madárnál csak a hímek énekelnek, és amelyeknek változatosabb a repertoárjuk, sokkal sikeresebbek a párválasztásban, mert a nőstények vonzóbbnak találják őket. Az amerikai gezerigó híres arról, hogy számos faj énekét utánozza, de valószínűleg az európai énekes nádi poszáta viszi el a pálmát: e faj minden hímje átlagosan 76 másik madárfaj énekét képes produkálni az afrikai fajokétól (ahová költözik) a fészkelő területén élő fajokéig.

A könyv ismerteti pl. azt is, hogy a Föld legnagyobb vándora a sarki csér. Az Arktisztól az Antarktiszig és vissza vándorol, 36.000 km-es utat téve meg minden évben. Az állatok vándorlásának sokféle oka van, de alapvetően azért vándorolnak, hogy elkerüljék a kedvezőtlen

körülményeket, vagy olyan területeket keressenek, amelyek jobb életfeltételeket kínálnak számukra. Néhány madárfaj rendkívül hosszú utat tesz meg vándorlása során. Honnan van annyi energiájuk, hogy ilyen messze repüljenek, különösen amikor tengereket vagy sivatagokat szelnek át, ahol a rendszeres táplálékfelvétel lehetetlen? De a vándorlás időzítése is bonyolult dolog... Ilyen érdekfeszítő kérdésekre felel könyvünk. Izgalmat, elragadtatást nyújt hivatásos biológusoknak és amatőr természetbúvároknak egyaránt.

Az állatok viselkedése. Helikon Kiadó, Budapest, 1992. Szerkesztette: Peter J. B. Slater

DOMONKOS JÁNOS

Belső világunk

Egy japán videosorozatról

Ha Böröndy Erzsébet szerkesztő nevét meglátjuk egy televízióban bemutatott film előtt vagy éppen valamelyik televideós kiadványban, akkor tudhatjuk, az feltétlenül érdekes, meg kell nézni, s érdemes rögzíteni, illetve megszerezni, mert kell hogy legyen benne legalább néhány részlet, amelyet tanítványainknak is muszály megmutatni. Böröndy Erzsébet az, aki csendes kitartással évről évre figyeli a világ természettudományi kisfilmjeit, legyenek azok bármilyen műfajúak, s előbb-utóbb megszerzi a vetítési és a forgalmazási jogot. A hazai ismeretterjesztésnek egyik legkiválóbb és legszorgalmasabb munkása. Így nem csoda, hogy a nemrég megjelent legújabb, két kazettányi, s hat részből álló videosorozatnak is ő a szerkesztője, s természetesen, ahogy kezembe került a műsor, azonnal megnéztem.

Tudjuk, Böröndy Erzsébetnek a filmválasztásban mindenekelőtt két tény köti meg a kezét. Az egyik az, hogy az elmúlt időben a világ nagy mozgóképi vállalatai éppen milyen témában látnak üzletet, s mire szánnak elég pénzt, hogy azt vizualizálják. A másik, hogy szüksége legyen rá a Magyar Televíziónak, hisz a tévé nagy műsorzabáló. S az bizony gyakran mellékes, hogy olyan film készült-e még máshol is (ezek összehasonlításában sokunknak pedig nagy az élvezete): esetünkben készült, nem is egy, láthatták a közelmúlt oktatófilmfesztiváljain a résztvevők. Biztos, hogy azok egytől egyig mind alkalmasabbak lettek volna iskolai oktatásra. De az is, hogy Böröndy válogatásakor ez nem lehet szempont: munkahelye igénye, fogadjuk ezt el, elsőbbséget élvez. És talán a jogdíjak mértéke is közrejátszik – sajnos – akkor, amikor dönt. Ilyen faramuci dolgok után persze hogy némileg szűrt anyag kerülhet tovább, hazai forgalmazásra. Ezért, hogy a recenzensnek kissé savanyú a kedve.

Lássuk, miért.

A Belső világunk hat része, vélem, nem alkalmazható a közoktatásban. Ez így elég sommás, hát a szomorú recenzens nekivág az indoklásnak. A filmek átlagosan ötven percesek. Szónyelvük rendkívül felemás, hol leíró, érzelemdús s néha kellemkedő (mint például a minden rész elejére rakott bevezető), hol egyszerűen pongyola és butyuta (a filmekben például minden gömbszerű térforma egyszerűen kerek), hol meg olyannyira keményen szakmai (légyen szó akár a spermioenezisről vagy a lymphocitózisról), hogy egyetemi végzettségű, friss diplomás tanárnak is feladat folyamatosan követni. A vetített filmpercek felében átlagosan nyolc-tíz új fogalmat említ, amely feldolgozására csupán az adott témában járatos specialista képes.

Vélhetőleg, a film készítői nem tudták eldönteni, hogy ismeretterjesztő, oktató vagy kutatófilmet készítsenek-e? Ennek híján létrejött egy olyan hibrid, amely – okosan kiszámított, s legalább hat napos szaktudósi felkészítés után – tanári (tovább) képzésre lehet alkalmas. De ennek meg az mond ellent, hogy kellemes esztrádzene festi alá a képsorokat, mintha azokat érzelmileg meg kellene erősíteni. Ismét előállt a helyzet, amikor kiderül, az, ami esetleg jó a televízió képernyőjén – mert nem kérjük rajta számon a szinten tartott szakmaiságot, az arányos részletezést és a szolgálatkész mértéket – az nem jó a közoktatásban. Mintha egyszerűen nem létezne a filmkészítőknél szakmódszertan, médiapedagógia és oktatástechnológia. Tudjuk, ez nem igaz. A japánok mindebben nagyon is elől járnak. És a filmet – valószínűsíthetjük – felnöttek távoktatására készíthették – amely tanulásmódszertan egyszerűen eddig még nincs bevezetve Magyarországon.

Mégis, akkor miért írunk a sorozatról az Iskolakultúrában? Ugyanabból az okból, ami szerint mégiscsak azt reméljük, hogy a film forgalmazása nem lesz bukás. A filmképek miatt. Amelyek zseniálisak. Legyen szó bármely részről – Az élet születéséről, A szív és keringésről, A táplálko-